

The Rehabilitation of Ornament, 2000

Jiří Fiala

“Ornament is a crime” such seemed to be the position taken by the early 20th century architect Adolf Loos, who introduced a new order to architecture. Ornament was expelled from art as something redundant, inappropriate, decadent, mere decoration. While we understand Loos and his abomination of meaningless and tasteless decoration, he was wrong as far as ornament in its original form and meaning is concerned. Ornament is, first and foremost, an orderly arrangement, a structure (as the word’s origin indicates: ornament comes from ornare, to adorn, but the actual root of the word is ordo, order). Loos was the founder of a new arrangement and order. His buildings became an ornament of modern time.

Ornament in Czech art was rehabilitated by Petr Kvíčala. Let me ask a question: How is it possible that his ornaments cannot be imitated (you can have a try)? How come that we can unmistakably recognise them at first glance – just as, for example, any work by the painter Josef Čapek or the writer Vančura – and with equal confidence can spot an attempt to imitate? It is the same as with style. While considered an adornment by many (the sentence “I am not a good stylist” almost always means “I have nothing to say”), it is an important (if not the all-important) semantic tool. However, since style is unutterable (more precisely, utterable only using style), an attempt to do so must result in nonsense.

Ornament is said to be (mere) decoration. It is suspicious that a sentence like this is taken for granted although it implies a very serious and difficult question. How is it possible that we consider a regular arrangement of patterns a decoration? In other words, why do we understand ornament to be a decoration? One of the answers might be provided by biology but let us turn to the language: ornament, pattern, patterning. The word has its origins in patron – protector (we may be assigned a patron saint at baptism); It is something that protects us from chaos, danger, not understanding. It is an order behind things, invisible, yet effective. Identification of repeated patterns, an order behind external phenomena is the basic mission of science.

Let us take a look at an example of a relationship between ornament and science. Having not enough time for an elaboration on the subject (in a dedicated article), I must rely on the fact that the reader will be able to guess at deeper meanings including the question what it means to know something (and whether Arabs knew then what we know only now). So, the Alhambra palace and fortress was built in the 13th century and in the next century it was decorated (!) with beautiful mosaics. The mosaics were not made open to the public until 1943 and twenty years later mathematicians began to notice the complicated structure (patterning) of the mosaics. In the 19th century a concept of a very abstract, mathematical object (structure) started to emerge in algebra and was named the group. The end of the 19th century saw the discovery of a, (now well-known), relationship between group theory and crystallography with different types of crystal symmetry. A difficult and complete classification of all groups of plane and space symmetries was established. In a plane there are exactly 17 groups. In 1965 Edith Müller identified 11 of those groups in the mosaics at the Alhambra. Later, a renowned geometrician Coxeter found another two. The remaining four were commonly thought to be too complicated to exist in the mosaics at the Alhambra. However, in 1986 Rafael Pérez Gómez spotted the remaining four groups (in international coding referred to as p2, pg, pgg and p3m1) in the mosaics. This means that Arabs knew (?) the complete classification of the groups of plane symmetry.

Is ornament mere decoration? What is “mere” and what is “decoration”? How can decoration become decoration and how can it decorate? And what does decorate mean?

Rehabilitace ornamentu, 2000

Jiří Fiala

„Ornament je zločin,“ napsal na začátku tohoto století jeden z nejvýznamnějších architektů dvacátého století Adolf Loos, zakladatel nového řádu v architektuře. Ornament byl vykázán z umění jako něco nepatřičného, nevhodného, pokleslého, jako pouhá ozdoba. Rozumíme Loosovi a jeho odporu k nesmyslnému a nevkusnému zdobení, ale u ornamentu v jeho původní podobě a významu se mýlí. Ornament je totiž především řád, struktura (i původ slova to naznačuje: ornament pochází sice z ornare, zdobit, ale toto slovo má původ ve slově ordo, řád, pořádek). Loos vnesl do architektury nový řád a pořádek. Jeho stavby se staly ornamentem nové doby.

V našem umění rehabilitoval ornament Petr Kvíčala. Položím otázku: Jak je možné, že jsou jeho ornamenty nenapodobitelné (můžete si to zkusit)? Jak je možné, že je nezaměnitelně poznáme na první pohled – tak jako poznáme třeba Josefa Čapka nebo Vančuru – a právě tak bezpečně poznáme pokus o napodobeninu? Je to stejné jako se stylem (slohem). Ten mnozí rovněž pokládají za ozdobu (věta „nejsem dobrý stylista“ znamená téměř vždy „nemám žádnou myšlenku, nemám co říci“), ačkoli je to významný (ne-li nejvýznamnější sémantický prostředek). Styl je však nevyslovitelný (přesněji je vyslovitelný opět jen stylem), pokus o jeho vyslovení musí skončit nesmyslem.

Říká se, že ornament je (pouhá) ozdoba. Podezřelé je, že takovou větu přijímáme jako samozřejmost, ačkoli v sobě skrývá velice závažnou a těžkou otázku, jak je možné, že nějaké pravidelné uspořádání vzorů pokládáme za ozdobu. Jinak řečeno, jak je možné, že ornamentu rozumíme jako ozdobě? Jeden typ odpovědi bychom mohli hledat v biologii. Obrátíme se ale k jazyku: ornament, vzor, vzorování, v angličtině (zdánlivě) obtížně přeložitelné slovo pattern. Toto slovo pochází ze slova patron – ochránce (při křtu je nám přidělen patron); patrona pak není patronova družka, ale šablona (nebo ochranný obal střeliva). Je to něco, co nás chrání před chaosem, nebezpečím, nerozuměním. Je to řád za věcmi, za světem, neviditelný, ale účinný. Vyhledávání opakujících se vzorů, řádu za vnějšími jevy, je ale i základním posláním vědy.

Uvedu teď jeden příklad souvislosti ornamentu a vědy. Na podrobné rozvinutí (třeba v samostatném článku) nemám (dost času), a tak se musím spolehnout na to, že hlubší souvislosti vytušíte sami, včetně otázky, co to vlastně znamená znát (a zda Arabové kdysi znali to, co my známe až nyní). Nuže, palác v Alhambře byl vystavěn ve 13. století a ve století následujícím byl vyzdoben (!) překrásnými mozaikami. Mozaiky byly zpřístupněny veřejnosti až v roce 1943 a o dvacet let později si matematici začali všimnout komplikované struktury (vzorování) těchto mozaik. V devatenáctém století se v algebře začal postupně vynořovat pojem velmi abstraktního matematického objektu (struktury), který dostal název grupa. Koncem devatenáctého století byla objevena nyní dobře známá souvislost teorie grup s krystalografií, s různými typy symetrií krystalů. A byla provedena náročná úplná klasifikace všech grup symetrií v rovině a v prostoru. V rovině je takových grup přesně 17. V roce 1965 odhalila Edith Müllerová v mozaikách Alhambry 11 těchto grup. Později pak významný geometr Coxeter našel další dvě. O zbývajících čtyřech panovalo shodné přesvědčení, že tak komplikované grupy se v mozaikách Alhambry nevyskytují. Jenže v r. 1986 odhalil Rafael Pérez Gómez v mozaikách i tyto čtyři zbývající grupy (v mezinárodním značení nesou kódové označení $p2$, pg , pgg a $p3m1$). Takže Arabové znali (?) úplnou klasifikaci grup symetrií roviny.

Je ornament pouhou ozdobou? A co je to «pouhou» a co je to «ozdoba»? Jak může ozdoba být ozdobou, jak může zdobit? A co je to zdobit?